

Szóke Anna

Őszi népszokások az óvodában

(Részletek a szerző *Elszaladt a kemma* című könyvéből)

TARTALOM

Szeptember – Szent Mihály hava / 3

Október – Mindenszentek hava / 7

November – Szent András hava / 12

Szüretek, lakodalmak, búcsúk, napokhoz fűződő szokások. Az állatok betelése

Szüreti multság szervezése, csoportosan kukoricafosztás. Termésgyűjtés közösen. Termésjátékok készítése: csuhé, kukorica, gesztenye, makk, toboz, levelek, bogyók. Mozgásos és eszközkészítő játékok. A szokásokhoz és ünnepekhez kapcsolódó népmesék, mozgásos játékok és a dramatikus játékokat követő rítusszövegek.

Szeptember – Szent Mihály hava

Szeptember hónaphoz fűződő hiedelem- és szokásanyag

Szeptember 5. – Lőrinc napja

Ettől a naptól az uborka és a dinnye apad. A történéshez mondókákat keresünk, például: Csiteri, csütöri, csütörtök. Az uzsonna mellé készítsünk uborkasalátát. A gyermekek főzőcskézzenek, otthonról hozassunk uborkát és egyéb konyhakerti főzelékféléket.

Szeptember 8. – Kisboldogasszony napja

A fecskék gyülekeznek, megfigyeljük a villanydrótokon. Beszélgetés a fecskékről és a gyülekezés napjáról.

Szeptember 8. búcsújáró nap, Doroszlói búcsú. Beszélni kell az emberek vallásosságáról, s hogy ezt mindenki maga dönti el.

A dióverés kezdete. Ezeket az élményeket a csoportszobán kívül kell megvalósítani. Kirándulásokon örömforrás lehet a diószedés. Előre egyeztetett helyszíneken (tulajdonosokkal) megszervezni a diószüretet.

Augusztus 15. és szeptember 8. közötti időszak a tyúkültetés időszaka. A Nagyboldogasszony és Kisboldogasszony közötti tojás tartós, a hiedelem szerint karácsonyig eláll. Az ekkor ültetett tyúkok minden tojást kikölttenek.

Szeptember 23-án kezdődik a csillagászati őszi. Ez az őszi napéjegyenlőség napja, a nappalok hossza egyenlő az éjszakák hosszával, egyensúlyban van a sötétség és a világosság.

Szeptember 29. – Mihály napja

A hónap névadója. A pásztorok a reájuk bízott állatokat ezen a napon hajtották be a faluba, s Szent György napján hajtották ki.

Tevékenységi formák, lehetőségek szeptember hónapban

Szeptember, október, néha még a november is – tehát a meteorológiai őszi hónapjai – sok sétára, kirándulásra adnak lehetőséget, sok játékra a játszótéren, az óvoda udvarán vagy a kirándulóhelyen.

Célkitűzések:

- a betakarítások megfigyelése, közös terménygyűjtés (kukoricaszár, csuhé, kukorica, gyümölcszsüret;

- a munkaszoba díszítése a szülőkkel karöltve. Hogyan tegyük munkaszobánkat esztétikusabbá. Ismertessük meg velük a népszokások lényegét. A folyosókat, pihenőket népművészeti tárgyakkal ajánlatos díszíteni, olyanokkal, amelyek jelzést adnak a múltból.

Néprajzi vonatkozású képek begyűjtése, nézegetése. Katalógusok, képeslapok.

Őszi természetsarok kialakítása. Erre nem feltétlenül a munkaszobában kell hogy sor kerüljön, tehetjük az előtérbe, a folyosóra, ahol erre alkalmas teret találunk, ha a munkaszoba erre nem nyújt lehetőséget. Bár a gyermekek igazából azt szeretik, ha az csak az övéké s naponta együtt lélegezhetnek vele. A természetsarokba nagyobb méretű növények is kerülhetnek, mint például kukoricaszár, szőlővenyige, tők.

Állítsunk a csoportszobába egy „csodafát”, ami a parkettához van rögzítve és a mennyezetig ér. Ezen szemléltetjük az évszakok változásait, mert ebben az átváltozásban örömmel segítenek a gyermekek. A fa olyan legyen, mintha igazi lenne, madárfészekkel, természetes anyagokból készített madárkákkal. Maga a fa látványa és évszakonkénti átváltozása olyan szimulációs helyzetet teremt a gyermekek számára, melyben rögzülhet a kép a természet örök körforgásáról. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ez pótolja a természetben történő megfigyelést, hanem azt kiegészítve olyan megfigyelést ad, amiben rögzülhet a már felvett vagy szerzett információ.

Szép formájú és színű falevelek begyűjtése és lepréslése, hogy a fa az őszi hangulatra jellemző módon átváltozhasson. Gyümölcs is kerülhet az ágaira, például birsalma.

A begyűjtött terményeket fontos csoportosítani: dísznek való, enni való, alapanyagul szolgál az óvodai kézművességhez, illetve tevékenységhez.

Kellemes színfolt a babasarokban a felfűzött paprika, az érett mákfejek díszítésként is szolgálhatnak, de bábozásnál mint az óvodai élet egyik alapvető tevékenységi formája, mely kedves játékszerré válik. Ismertetni a paprika és a mák feldolgozását régen és ma.

A bogáncs, a ragácsa, a rafia, faág ízléses összeállítása falra erősítve fali dísz is lehet. Rózsabogyót csakis szülői segítséggel szedhetnek, felfűzésével viszont a középső és a nagycsoportosok már próbálkozhatnak. Az ebből

készült fűzér a kislányok ékessége. A vadgesztenyét barkácsolás céljából kell begyűjteni, ez alkalmas a számfogalmak kialakítására.

Szeptember a gyékény gyűjtési ideje is. Ha a településhez közel található folyóvíz vagy tó, a szülők közreműködésével vágjanak ki egy kévényt. Buzogányáról ismerhető fel. Dísztű funkciója mellett a megszáradt, megsárgult gyékényleveleket télen felhasználhatjuk. Fontos tudnivaló: mielőtt hajtogatni kezdenénk vagy fonnánk a gyékényt, meg kell nedvesíteni, megszentelni mindkét oldalát. Gyorsan puhul. Koszorú, karkötő, nyakpánt készülhet belőle.

A befőzések ideje is a szeptemberi hónap. Csalamádét, paradicsomot a szülőkkel karöltve tegyünk el.

Szeptember a talaj előkészítésének az ideje is. Szakajtóban vigyünk be búzát, meséljük el, hogyan lesz belőle liszt, s hogy ősszel újraültetik. Régi fényképek begyűjtése a talajmegművelésről, esetleg múzeumi látogatást szervezni. A régi földmégmunkáló eszközök és az emberi erő kihasználásának múltjáról mesélni. Télen megfigyelni a zöldellő búzatáblát.

Lisztből gyúrjunk tésztát, rosta segítségével készítsünk tarhonyát.

Vásárok, búcsúk ősszel

Mindkét szerepjáték nagyon kedvelt az óvodások körében. Különösebb előkészületet nem igényel. A gyermekek szeretnek árulni, vásárolni. A bevezető beszélgetések kérdésköre: miért tartották ősszel a vásárokat? Mit árultak ősszel a vásárban? Többnyire konyhakerti főzelékféléket, takarmányt, baromfit. Gyűjtsünk össze olyan tárgyakat, amelyek eladásra kerülhetnek. Kiemelendő a gölöncséres, illetve a fazeka szó. Az árusok portékáikat árulják. A vásárlók jönnek-mennek a színen, mustrálják a portékát. Az árusok portékáikat kínálva rigmusokat, versikéket mondanak. A vásárból, búcsúból vásári ajándéktárgyként mézeskalácsot visznek haza: tükrös szívet, mézeslovat, babát, ez az ún. vásárfia.

Felhasználható szakirodalom:

Forrai Katalin: Ének az óvodában, Budapest, 2007.

Példák:

A karádi faluvégén;

Kisvárdában volt egy bolt;

Elmentem én a vásárba fél pénzzel ...

Szeptember hónap eseménye

Szeptember 29-e Európa-szerte ismert pásztorünnep.

A szülőkkel közösen kell Mihály-napot rendezni az óvodában. A legjobb indíttatás a szülőkkel való együttműködéshez. A hónap végére már ki kell alakítani a pásztorélethez fűződő új kifejezéseket, fogalmakat. *Kondás, kanász-kondás, pásztorbot, juhász, gulyás, csikósok.*

Mihály-napkor bírót kell választani. Adjunk rá subát, kezébe bírópálcát. A bírói hatalom jelképe a díszes bírópálca volt. A bírópálca ötvösmunka vagy faragott fa, amely legtöbbször a bűnbeesést szimbolizálta. A bírónak mindekkfelett igazságosnak kellett lennie. Ezért Mihály-napon a bíró igazságot szolgáltat. A kisbíró kidobolja a hirdetnivalót. Lexikonokból, turistakönyvekből, útikönyvekből gyűjtsünk képeket a csikósokról, juhászokról. Otthonról hozatni kell régi fényképeket a témához kapcsolódóan. A bíró színe előtt előadják táncukat, körjátékukat, versenyjátékukat. Ez utóbbinál a bíró eldönti, igazságos volt-e a verseny, és ki a győztes.

Körjáték: Kint a bárány

Közös éneklés: A juhásznak jól van dolga

Zenehallgatás: Megismerni a juhászt

A hónap meséi

Az aranyszőrű bárány

A csillagszemű juhász

Az igazmondó juhász

Mátyás király és a juhász

A megőrzett juhok

A szegény ember szőlője

A megszámlálhatatlan sok juh

Mesedramatizáció, szólások gyűjtése Mihály-nappal kapcsolatban.

Mondókák:

Gólya, gólya, kelep, kelep;

Gólya, fecske hamar elment;

Elmúlt a nyár, itt az ősz;

Görög dinnye, török tök.

Találás kérdések a gólyáról, fecskéről, dióról, állatokról az alkalomhoz kapcsolódóan.

Október – Mindenszentek hava

Naphoz fűződő hiedelem- és szokásanyag

Október – bár naphoz nem köthető eseményekből áll –, mégis az egyik leggazdagabb hónapunk. Ekkor érnek be a termések, ezer színben pompázik a természet, s titkon már a téli ünnepkörre gondolunk. Az ősz az elmúlást jelképezi, mégis benne van a remény, a beteljesedés, majd az újjászületés.

Október 4. – Assisi Szent Ferenc napja

A középkor legnagyobb szentjének napja. A ferences szerzetesrend megalapítója, aki az alázatosság, a földi javakról való lemondás, a szegénység, az egyszerűség jelképe. Ez a nap a búzavetés kezdete, sok helyen ezt a hetet búzahétnek is nevezik. Október hónapot pedig Magvető hónapnak.

Október 15. – Teréz napja

Az egyházak egyik legnagyobb női alakja, szentje. Valamikor dologtíltó nap volt.

Október 20. – Vendel napja

A pásztorok védőszentje, patrónusa, szobrát a báránnyával több helyen is láthatjuk. Pásztormisét mondanak Vendel napján.

Október 21. – Orsolya napja

A káposzta és a kerti vetemények betakarítása.

Október 23. – János napja

Lámpagyújtás napja. Régen, nagyon régen ezen a napon gyújtottak lámpát este.

Október 26. – Dömötör napja

A néphagyományban a juhászok védőszentje. A múltban az egyik legjelentősebb pásztorünnep. Napját juhászújévnek is nevezték, mert ilyenkor a juhászok meghosszabbították vagy megszüntették a szolgálatukat. A juhászok körében híresek a dömötöri juhászbálok: dömötörözés, melyet bográcsban készített birkapaprikással tettek színesebbé.

Október 31. – Farkas napja

Ezen a napon kell a facsemetéket elültetni. A faültetés az élet folytonosságát szimbolizálja.

Tevékenységi formák, lehetőségek október hónapban

- szárízékből játékok készítése;
- csutkababa;
- gesztenyemunkák;
- kosárfonás;
- falevelek ragasztása, levelek, virágok nyomtatása;
- séta a mezőre, a vetés megtekintése;
- töklámpás készítése;
- vattából, parafadugóból báránycukrok;
- csuhéból juhász;
- udvargereblyezés, levélgyűjtés;
- káposztasavanyítás;
- kiállítás a terményekből készült munkákból;
- hangszerkészítés;
- séta a piacon;
- krumplinyomatok;
- barkácsolás terményekből, főzőcskesarok;
- találós kérdések;
- versek a terményekről.

A hónap eseménye

Búzaörlés, kenyérsütés

Népmeséinkben, népdalainkban, mondókáinkban igen gyakori szó a molnár. A szavak hierarchiájában a molnár szónak is és a malomnak is meg van a maga jelentése.

A gabona feldolgozásáról, életünkben betöltött szerepéről nyomatékosan, több ízben is kell beszélnünk gyermekeinknek.

Mozsár segítségével illusztráljuk a kezdetleges gabonatörés módszerét, azt, hogy hogyan nyertek dörzskövek segítségével lisztet. Majd később a malmok elterjedésével a nép a gabonát nem otthon őrölte, hanem elvitte a malmokba. Megkülönböztetünk: szélmalmot, szárazmalmot, vízimalmot. Hogy hol és melyik malomtípus volt a legelterjedtebb, azt az energiaforrás határozta meg. A szélmalom a szél energiájának felhasználásával működött, a vízimalom a folyóvizek, vagyis a víz segítségével, míg a szárazmalmot állati erővel hajtották meg. A mindennapi kenyér a múltban is és ma is fontos szerepet tölt be életünkben.

A hamuban sült pogácsa alatt nem a mai értelemben vett pogácsát kell értenünk. Amikor még az emberek nem ismerték az élesztőt (a kelt tésztákat kb. a XIV. századtól ismerjük), illetve a kelesztés módját, úgynevezett lepénykenyeret sütöttek, lapos, nagy átmérőjű, dagasztás nélkül, kemencében, hamuban kisütött lepényt. Cseppet sem hasonlított a mai kenyérhez. Innen ered népmeséink hamuban sült pogácsájának a története.

A kenyér tiszteletben tartása mindenki számára az alapműveltséget jelképezi. Az új kenyér sütése augusztus 20-án, Szent István államalapító királyunk ünnepén szokásos, de mivel az oktatási intézményekben ekkor szünidő van, a téma fontossága miatt búzavetéskor ajánlatos feldolgozni.

Ajánlott irodalmi és zenei anyag

A malom szava – népdal
Süssünk, süssünk valamit – mondóka
Mag, mag, búzamag – mondóka
Ess, eső, ess! – gyermekdal
Héja, héja lakatos – mondóka
Varjúriasztó – mondóka
Kecske-mecske – felelgetős játék
Miből lesz a kalácska – Szász Károly verse
A malomnak nincsen köve – népdal

Október a szüret ideje

A szüret időpontja meghatározott naphoz nem köthető tevékenység, ezért az óvónő határozza meg október hónap folyamán.

A szüret fogalma távol áll a gyermekektől, hiszen személyes tapasztalat nem fűződik hozzá. A szüret szó hallatán a szőlőszüretre asszociálunk, de tudatosítani kell a gyermekkel, hogy a szüret az, amikor egy termés (gyümölcs) beérik, s egyszerre szedjük le. Lehet szilvaszüret, almaszüret, diószüret. Szüretelni ősszel szoktunk. Ha módunk van rá, szervezzük meg a szüretelést szülők, ismerősök segítségével. Amennyiben ez nem lehetséges, a terményeket vigyük be az óvodába, és szemléltetve, fogyasztva beszélgessünk róluk. Felejthetetlen élmény, ha együtt főzünk szilvás gombócot, s párosul hozzá néhány mondóka, vers, dal, és amíg gyúrunk, formáljuk a gombócokat, meg is tanuljuk.

Mondóka: Kiugrott a gombóc a fazékból

Dal: Éva, szívem, Éva

Fésűs Éva: Kirándulás (vers)

A diószüret is legyen természetes élmény. Kertekben, udvarokban biztos található diófa. A gazdával jó előre beszéljük meg, hogy szeretnénk elmenni szüretelni. A dió héjából bölcsőt, teknősbékát, vitorlást, katicabogarat stb. barkácsolhatunk. A dióbélből más gyümölccsel, almával, körtével,ogyoróval, szőlővel, mézzel átcsorgatva ízletes gyümölcssalátát készíthetünk.

Mondóka: Itt csörög, itt pattog

Találós kérdések a dióról, gesztenyéről

Dal: De jó a dió

Körjáték: Kiszáradt a diófa

Mondóka: Görög dinnye, török tök

Fütyül a rigó

Az igazi szüret a szőlőszüret. Már kevés helyen találjuk meg a régi hagyományt, de ha az óvodában megteremtjük hozzá a hangulatot, egy héten át játszhatunk a témával. Régi szüret felidézése: ökrös fogatok, később lovas kocsik vitték a hatalmas hordókat fel a hegyre, ki a szőlőföldekre. A szüretelők is felültek a kocsikra, s énekelve vonultak. Amikor befejezték a szüretet, hordókban hazavitték, odahaza pedig várta őket a bográcsban főtt paprikás.

Dal: Szőlő érik, vesző hajlik

A szürettel kapcsolatos új fogalmak: csősz, kunyhó, suba, hívatlan vendég a seregély. Amikor a seregélyek megjelentek, a csősz elővette a kereplőjét, és kerepelt egész nap. Innen a szőlás, hogy jár a szája, mint a kereplő. Kereplővel riogatta a szőlőcsősz a madarakat.

A beszélgetések, játékok során fontos kidomborítani, hogy a szüretelés társas munka: rokonok, barátok, ismerősök együtt végezték. Magyarazzuk el, hogyan szedték a szőlőt (ollóval, késsel), mi a hordó, mi a kád, a puttony, a bíró fogalma. Készítsünk madárijesztőt.

Körjáték: Lipem-lopom a szőlőt

Mondóka: Elmúlt a nyár itt az ősz

Mustkészítés. Minden gyermek hozzon otthonról (vásároljanak a szülők) egy nagy fürt szőlőt, tegyék egy nagy edénybe, krumplitörővel nyomják ki a levét. A finom mustot töltsék kulacsokba töltik. Ebből töltsenek a poharakba, és koccintsanak egymás egészségére. A kulacs szemléltetésekor térjünk ki a fazekasmunkára, a kulacs díszítményére, és arra, hogy hogyan készül. Létezik bőrrel bevont kulacs is. Képzőművészeti nevelés keretében kulcsmintázást is tervezhetünk. A magyaros mintagazdagságra felhívni a figyelmet.

Népdal: Ettem szőlőt most érik

Dramatikus játékok Barsi Ernő gyűjtéséből: Őszi harmat, hideg eső (In.: Barsi Ernő: Népi hagyományaink iskolai és amatőr színpadon. Hazánk Könyvkiadó, Győr 1995.)

Dalok

A kassai szőlőhegyen

Ősszel érik babám a fekete szőlő

Lopom uram a szőlőjét

Csillag Boris tudom a nevedet

Elszáradt a szőlő

Szüreti bál szervezése a szülőkkel karöltve. Az egész hónapban tanult dalokat, verseket, mondókákat előadhatjuk a szüreti bálban. Eredeti népi gyermekdalokra táncolni. Lehetőség a mókázásra, tréfálkozásra. Az időjósításokban nagyon sok életbölcesség van, hívjuk fel rá mind a gyermekek, mind a felnőttek figyelmét.

A hónap folyamán készítsünk töklámpást!

A hónap tevékenysége: sövényfonás, kosárkötés, gúzs

Ősszel a gyékény, a vessző, a szalma, a csuhé gyűjtése nagy élmény. Ma már csak kevesen emlékeznek az ezekkel való bánásmódra, technikára. Szülők segítségével gyűjtsünk össze fűzfaszálakat. Legalkalmasabbak a fiatal hajtások. Elágazás nélküli hosszú vesszők legyenek. E célból magunk is nevelhetünk óvodánk udvarán vesszőnek való bokrot, de ezt előre tudatosítsuk gyermekeinkkel. A levágott vesszőket a tisztítás és a nagyságrend szerinti válogatás után kötegekbe kötve hűvös helyen kell tárolni.

A fűzfavessző felhasználása: gúzs készítése, sövényfonással házikók, kunyhók, kerítés készítése, kosárkötés.

A hónap meséje

A hónap meséje a Kolozsvári bíró (magyar népmese)

A róka meg a farkas a lakodalomban

Babszem Jankó

A kis ködmön

Farkas koma kántorsága

November – Szent András hava

Naphoz fűződő hiedelem- és szokásanyag

November 1. – Mindenszentek napja

A halottainkra való emlékezés ünnepe. Mindenszentek napján azokról a szentekről emlékezünk meg, akikről a kalendárium név szerint nem tesz említést. Innen az elnevezés: mindenszentek.

November 2. – Halottak napja

Az élők megemlékeznek hozzátartozóikról. Világszerte rendbe hozzák a sírokat, és virágot visznek, koszorúkat helyeznek el. Sok településen a koldusok a temetőkapuban sorakoztak alamizsnára várva. Az adományozás az ősi hagyományból ered, mely szerint a halott sírjára ételt-italt vittek, hogy ne éhezzen a túlvilágon. Elterjedt hiedelem az is, hogy a halottak fölkelnek ezen a napon, és hazalátogatnak. Ezért sok helyütt még ma is él a szokás: halottak napján üres kalácsot, ún. buktát sütnek, égő gyertya mellé, a leterített asztalra helyezik, és amíg a család a temetőt járja, a gyertya ég. A hazajáró léleknek pedig ott a kalács. Többnyire annyi gyertyát gyújtottak, ahány halottja volt a családnak. A síroknál is gyertyát gyújtottak mondván: az örök világosság fényeskedjék neki – a gyertya ugyanis Krisztusnak, az örök világosság urának a jelképe. Ezen a napon tilos a mosás, mert akkor a halottak vízben járnak. Egyéb munkák is tiltva voltak, hogy ne zavarják az elhunytak nyugalmát.

Az ünnepel kapcsolatban az óvodában a gyermekek által feltett kérdésekre adjunk választ, de részletes magyarázkodásba ne kezdjünk.

Szólások

Mindenszentek napján, ha hó hull, márciusig nem olvad el.

Halottak napján eltett káposzta nem áll el.

Ajánlatos az ünnep előtti napokban kisétni a temetőbe, megfigyelni, az emberek hogyan rendezik hozzátartozók sírhantjait. Az elmúlás soha ne legyen tabu a gyermekek előtt, de mérsékeltten kell róla beszélni

November 11. – Szent Márton napja

A szentek legendáiból kétféle típust különböztetünk meg: egyik az aszkéta, az önmegtartóztató, az élet örömeiről lemondó, a vadonban bőjtölő ember. Ilyen önsanyargató lehetett Szent Jeromos és Szent Antal. Az egyházi hősök másik típusa a jó pásztor, akinek életcélja a jótékonykodás, például Szent Márton püspök. A népi kultúra hagyományában a szenteknek éppúgy megvoltak az attribútumai, mint az epikai hősök jelzői. Szent Mártont a köpenyről, kardjáról és a koldusról ismerjük fel.

Szent Márton püspök Pannóniában született. Szombathely a saját szülőltjének tekintí. Kultusza nem csak motívumkincsünket gazdagítja, de balladáink is többféleképpen jelenítik meg. Szent Márton köpenye: téli időben, lován haladva egy ruhátlan koldussal találkozott, köpenyét kardjával kettévágta, és a koldusra terítette. A koldus maga Jézus volt.

A legenda szerint Szent Márton szeretett volna kitérni püspökké választása elől, s a libaólba bújt, de a libák gágogása elárulta őt. Innen a Szent Márton lúdja kifejezés. Ekkor vágják Márton lúdját, és megkóstolják az újbort. Az újbortnak Márton a bírása.

Szólások

Idd Márton borát, és edd a lúdját.

Aki Márton napon libát nem eszik, egész évben ébezí.

A hónap több napján számtalan jóslási és varázscselekménnyel találko-zunk. Márton napján a pásztor nyírfaággal a kezében versbe foglalt jókívánsá-gokat mondott a gazdának:

Úgy szaporodjon a gazdának jószága, mint ahány ága-boga volt az ágnak.

Ez az ún. Márton vesszejéhez fűződő szokás. A megszentelt nyírfa-vesszővel megcsapdosták a beteg jószágot – bízva varázserejében – gyógyulást remélve.

November 19. – Erzsébet napja

Könyörületességéről volt nevezetes. Árpád-házi Szent Erzsébet – II. András és merániai Gertrúd leánya – Sárospatakon született 1207-ben. Egész életét a betegek, árvák, szegények ápolásának szentelte. Legendák sokasága szól róla. Például: egy hideg téli napon kenyeret vitt a szegényeknek, amikor a kapuban sógora váratlanul rászólt: – Mit viszel? Erzsébet ijedtében azt válaszolta, hogy rózsákat. Sógora széttárta Erzsébet kötényét, mely tele volt rózsákkal. Hidas játékaink is többnyire történelmi személyekhez fűződnek, illetve erednek. A várkörjáró, hidas és kapus játékainkban a győzelem bújik meg. Mindhárom játéktípus legősibb népi gyermekjátékaink közé tartozik. A kapu átmenet egyik állapotból a másikba. Kapun átmenni annyit jelent: új állapotba kerülni. Például: beléptem a várba = védve vagyok, otthon vagyok. Diadalkapuk = örömkapuk (úgy ünnepel, hogy átmegy alatta). Tudatosítja az új állapotot. Hidas játékainkban is hasonló érzélem jut kifejezésre. Átkelőhely egyik partról a másikra, veszélyes, de győzelemmel zárul. Várkörjáró játékaink a leánykérést idézik, annak egy-egy mozzanatát. Például: *Honnan jött, hová megy, szép Erzsébet asszony?* Szent Erzsébet vagy Erzsébet asszony egyenként elviszi a körben álló lányokat. Kézen fogva, egymás után követik Erzsébet asszonyt. *Hidas játék: Itthon vagy-e hidas mester?* A várkerülő, a hidas és kapus játékaink egészséges versenyszellemre, kulturált küzdelemre tanítanak, amennyiben nem csap át durvaságba.

A mediterrán országokban a piactér volt a népi kultúra legfőbb színtere. A hidak épp olyan kulturális központnak számítottak, mint a terek. A komédiások, a bábosok, a mesemondók, a balladaénekesek, az árusok fontos találkozóhelye volt.

Az Erzsébethez fűződő körjátékok ismertetésére a Pünkösdi ünnepkör keretében lesz még szó.

Az Erzsébet névre sok **csúfolódót** ismerünk. Íme kettő:

*Ez a kislány beteges,
Nem szereti a levest.
Mert a leves paprikás,
Ez az Erzsi heptikás.*

*Erzsi, Erzsi, fakánál,
Az ágy alatt szaladgál.*

November 25. – Katalin napja

Mint már említettük, a szentet attribútumáról ismerjük fel, így Szent Katalint a kerékről. Alexandriai királylány volt. Szüzességet fogadott, a római császár feleségül akarta venni, de visszautasította, ezért a császár kegyetlenül megkínózta. Mártírhálát halt (kerékbe törték). A Katalinkor vízbe tett gyümölcsfaág karácsonyig kizöldül. Katalin után már nem tartottak mulatságot. Híresek a Katalin-napi bálók.

November 30. – András napja

A disznóvágás kezdete.

Szent András apostol az első században élt. A halász Péter apostol testvére, ő maga is halász. Mártírhálát halt: átlós X keresztre feszítették, mert úgy vélte, nem illik úgy meghalnia, mint Krisztusnak. Innen az andráskereszt elnevezés.

Az András-napot követő vasárnap már advent első vasárnapja. Ettől kezdve táncmulatságot már nem illik tartani.

Jellegzetességek

- sok gyönyörű krizantém nyílik;
- hull a toboz a fenyőfákról;
- az időjárás téliesre fordul, s mindenszentek után a természet is pihenőre tér;
- séták alkalmával beszélgetünk a lombhullató és örökzöld fákról;
- a varjúcsapatok vonulása;
- deresek a reggelek;

- elrejtőznek a bogarak, rovarok;
- az egerek keresik a melegebb helyeket, beköltöznek a pincékbe, kamrákba;
- Katalin-ágot teszünk a vázába, hogy karácsonyig kizöldüljön.

*Megfigyelés: Ha Katalin kopog,
Karácsony locsog.*

Tevékenységi formák, lehetőségek november hónapban

Megfigyeléseket kell végezni az időjárással kapcsolatban.

Ha Márton lúdja jégen áll,

Karácsonykor sárban botorkál.

Ha Márton napján hull a hó, akkor hosszú tél lesz.

Ezekben a megfigyelésekben őszi tapasztalatok bújnak meg, amelyek józan, ésszerű megfigyeléseken alapszanak.

Dalos játék a ludakról: Hatan vannak a mi ludaink

Gyertek haza, ludaim – párbeszéd játék

Környezetismereti témák: a baromfiudvar lakói; madáretető az udvarra, illetve a madarak etetésére alkalmas hely kiszemelése; magvak tárolása az éhező madaraknak; a sün téli álmát alussza; az ősz lassan télbe fordul; behúzódunk a meleg szobába, ez a gyermekek számára sok játéklehetőséget ad. Vegyük elő a szeptemberben begyűjtött terményeket, s játszunk és alkossunk csuhéból, csutkából, kukoricából.

Kézművesség témái: szárízékből háziállatok, burgonyából sün, agyagból, sógyurmából állatok megmintázása; gyermekhangszerek készítése szárízikból, ez az ún. kórémuzsika vagy nádi hegedű.

November hónap már alkalmas az önálló bábozásra!

Bábuk és díszletek megtervezése, elkészítése a következő népmesékhez:

A griffmadár;

Világszép Nádszál kisasszony;

Világszép Ilonka;

Szélike királykisasszony.

Megbeszéljük, hogy az összegyűjtött terményekből milyen bábfigurákat tudunk készíteni. Előre ne tervezzünk semmit. Ne határozzuk meg, hogy konkrétan az ismert mesék közül melyiket fogjuk bábbal bemutatni. Bízunk a gyermekek képzeletére, hogy mit látnak benne, mit lehet kihozni belőle, mire jó ez? Mi csak segítsük céljuk elérésében

A meseszöveg szószerinti visszaadását se követeljük meg. Nem a verbális képességek fejlesztése a cél, hanem az önálló logikus gondolkodás, az emlékezet és a figyelem erősítése.

Az érzelmi hatás fokozására vegyük elő gyermekhangszereinket: a nádsípot, a csörömpölőt, a nádi hegedűt, és a „színház zenekara és kórusa” népdalokkal színezve élvezetesebbé teszi az előadást. Ezzel is gazdagodik érzelmi világuk, alakul értékrendjük, növekszik kreativitásuk, s bővül szókincsük.

A hónap eseménye: a disznótör

A disznóvágást András-napkor volt szokás elkezdeni. Ekkorra már hidegek voltak, s elállt a hús. Régen minden gyermeknek személyes élménye fűződött hozzá. Az óvodában az ehhez fűződő szokásokról beszéljünk. A szülők segítségével keressünk olyan családot, ahol szívesen látnának bennünket kántálóként.

Rohanó napjainkban a disznótörök is elvesztették jelentőségüket. Valamikor jeles eseménynek számított, ahová meghívták a szomszédokat, rokonokat. Napközben sütöttek, főztek, készültek az esti torra. Frissen sült hús, kolbász, hájas kifli várta a vendégeket. Elmaradhatatlan volt a disznótörös leves és a szárma (töltött káposzta). A vacsora ideje alatt jártak a kántálók. Négyen-öten összeálltak, cigánynak öltöztek, s tepsikkel, palacsintasütővel csörömpölve megálltak a kapuban, és tréfás jókívánságaikkal köszöntötték a háziakat:

*Áldja meg az Isten e háznak gazdáját;
Töltse meg az Istenmind csűrét, kamráját.*

Majd bementek a szobába, nagy csörömpölést csaptak, összeverték a tepsiket, fedőket.

*Látom az ablakon,
Málé az asztalon.
Nem köll nekem málé,
Legyen a gazdádé!
Köll nekem rétes,
Az is legyen mézges,
Hosszú nagy szál kolbász,
Vastag sült hurka,
Jó darab szalonna!*

A cigánynak öltözöttek jósoltak tenyérből, medvejelmezbe bújtak, és táncoltak, ugrabugráltak.

*Négy lába van a disznónak,
Ötödik a farka,
Farka alatt van a duda,
Fújja meg a gazda!*

A disznótori alakoskodók mindig vidám hangulatban érkeztek, céljuk az volt, hogy ügyeskedve meglopják a gazdát. A gyermekek is öltözzenek be kántálóknak, de ne várják be az estét, a sötétedést. A délutáni órákban menjenek, amikor van hurka, kolbász. A disznótor családi ünnep is.

Kántáló dal: *Eljöttünk mi kántálni, kántálni.* (In: Szőke Anna: Elszaladt a kemence, Fórum, Újvidék, 2000.)

A hónap tevékenysége: gyertyamártás, gyertyaöntés

A gyertyaszentelés februárra esik, s a gyertyának talán akkor van a kiemeltebb szerepe. Azonban ezt így mégsem határolhatjuk be. A szentelt gyertya a világosságot, az életet jelképezi. Mint minden más szentelményhez, ehhez is több hiedelem fűződött. Otthon a falra akasztották, s vihar idején vagy a haldokló mellett meggyújtották.

A gyertyakészítés az iparosodás előtt a női munkákhoz tartozott, akárcsak a szappanfőzés. A török hódoltság idején a jobbágyasszonyok kötelezve voltak a gyertyamártásra.

A pásztorok a juh hájából olvasztott faggyút használták gyertyakészítésre.

A gyertyamártás egyszerű technika, gyermekekkel könnyen készíthető. Régen a felmelegített viaszt (langyos legyen) hosszúkás, téglalap alakú edénybe öntötték, majd a gyertyabelet, népnyelven gatyamadzagot kifeszítve belemártották, majd kiemelték, hogy a rátapadt viasz megmerevedjen, újból belemártották, s ezt addig ismételték, míg olyan vastag nem lett a gyertya, amilyenre szerették volna. Ezután már csak mintát nyomtak rá, mángolóval egyengették, hogy szabályos henger legyen.

A gyertyaöntés a gyertyakészítés fejlettebb módja. Üvegből vagy fémből készült, egyik végén kúposan összeszűkülő gyertyaöntő formába középre beerősítették a belet, s a felmelegített viaszt beleöntötték. Amikor kihűlt és megmerevedett, a gyertyát kihúzták a formából.

Méhészekről kérjünk viaszt. A sonkolyosan vásárolt méz mellékterméke a viasz. Sonkoly = a méz kipergetése, kisajtolása után visszamaradt lép.

A hónap meséi

Világszép Nádszál kisasszony

Griffmadár

Világszép Ilonka

Szélike királykisasszony

A három kismalac

A sovány ember kövér malaca

Bábozás

Lúdas Matyi